

Toni Sala ens presenta la família

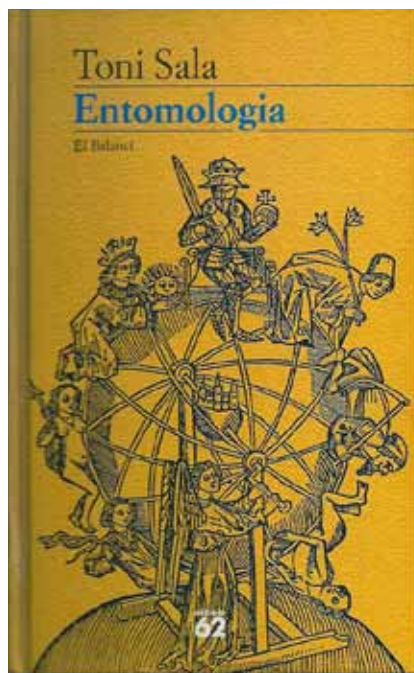
Carles Montpart Tura

Després d'una a hores d'ara ja dilatada carrera com a escriptor que ha assajat diversos formats narratius, Toni Sala s'introdueix per primer cop, almenys explícitament, en el terreny de les memòries personals amb Una família, un dels textos més remarcables que s'han publicat a les portes d'aquest estiu. Aprofitem l'ocasió per mirar enrere i fer un breu esbós de l'obra d'aquest autor empordanès.

Contes i novel·la

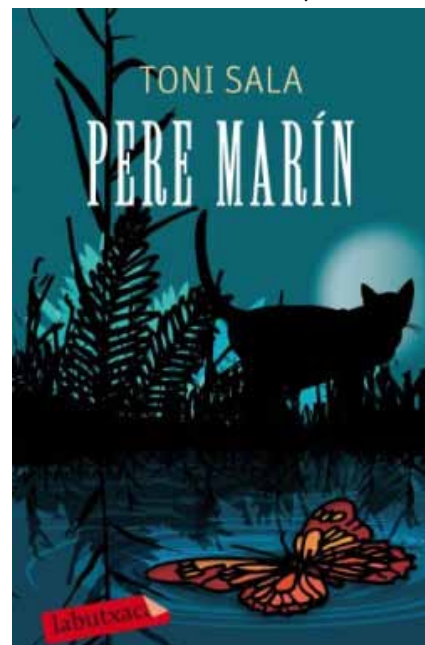
Toni Sala Iern (Sant Feliu de Guíxols, 1969) va estudiar Filologia Catalana a la Universitat de Girona, va exercir de professor de llengua catalana en alguns instituts i actualment és professor de literatura catalana al departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra. A més, dirigeix diversos grups de lectura en biblioteques. En aquest sentit, des de 2014 Sala forma part del projecte "De Capçalera", que té l'objectiu de potenciar la relació entre els escriptors catalans i les biblioteques públiques, i té una especial vinculació amb la Biblioteca Pública Octavi Viader i Margarit, de Sant Feliu de Guíxols. —

Com a escriptor Toni Sala va debutar amb *Entomologia* (Edicions 62, 1997), un recull de cinquanta narracions breus amb què va guanyar el Premi Documenta 1996. Es tracta d'un llibre que ja en el moment de la seva publicació va causar una impressió doble: per una banda se n'elogiava l'estil — i se'n destacava la gran nitidesa de la prosa i la precisió de les descripcions, per exemple—, però per l'altra se li retreia una certa tirada a recrear-se en els aspectes més crus i dolorosos de la societat. En una ressenya d'Anna M. Vilà es podia llegir el següent: "El primer text és com una bufetada per al lector sensible i escrupolós. És una comparança entre el pudent hàbitat natural dels cucs dels femers i el món corrupte i infecte en què es mou l'ésser humà. Aquesta bona intenció no justifica el grau alt d'escatologisme en què l'autor sembla gaudir tot abocant-se en els detalls visuals i olfactius". Aquesta retret inicial, que posteriorment s'ha anat concretant en l'afirmació que Toni Sala és un autor en certa manera truculent i en què la mort

sempre hi és present de forma excessivament crua, ha fet que potser una part del potencial públic lector que hauria pogut tenir no s'hagi acostat prou a la seva obra, i que això expliqui perquè encara a hores d'ara, i malgrat haver desenvolupat una trajectòria literària molt notable, Toni Sala segueixi sent per a molts lectors un escriptor bastant desconegut.

Més endavant, però, l'autora de l'article l'encerta més quan valora els textos d'*Entomologia* en tant que "ens mostren un univers poblat per gents desencisades, éssers humans que semblen haver perdut tot entusiasme de seguir en aquest món. La vida, i això apareix en totes les narracions, es presenta com un conjunt de moments irrepetibles i terriblement efímers. A les portes de la mort, només queda el record

i l'esperança vaga d'una reencarnació o d'un desenllaç en què l'ésser humà s'identifiqui amb la natura. Totes les relacions socials estan tenyides de la hipocresia més absoluta i el cinisme més descarat". ("Cucs i insectes", AVUI, 8-5-1997). Són unes afirmacions que, més de vint anys després, segueixen definint una gran part de l'obra més personal d'aquest autor.

L'any següent Toni Sala va publicar la seva primera novel·la, *Pere Marín* (Edicions 62, 1998), un text del qual l'autor ha dit repetidament que és un dels que se sent més satisfet d'haver escrit. I la veritat és que les expectatives creades amb *Entomologia* van confirmar-se en una obra que va tenir molt bona acollida. La novel·la comença amb una afirmació contundent: "Em dic Toni Sala i fa molts anys vaig tenir un amic que es deia Pere Marín" (p. 9). A partir d'aquí l'autor narra la història del protagonista i la relació del que va ser i hagués pogut esdevenir la seva relació amb el seu amic, mort prematurament als 18 anys, des de l'últim any d'escola, quan es produeix la mort de l'amic, fins a cinc anys després. A *Pere Marín* hi retrobem l'estil precís i clar dels contes però també la dura història d'una joventut desencisada i amb poques esperances de futur. Carles Bellsolà ho explicava amb aquests termes: "L'amic de Pere Marín (que l'autor anomena com ell mateix, Toni Sala), si alguna cosa

Toni Sala

més desencisats que ell: una dona madura que ha perdut tots els trens, un transportista obès o el pare alcohòlic de l'amic mort. Un món de derrotats, on els personatges passen la seva existència absurda i anònima" ("Inèrcia vital", AVUI, 19-11-1998). Una galeria de personatges que, d'una manera o altra, el lector de Toni Sala anirà retrobant en les seves obres posteriors.

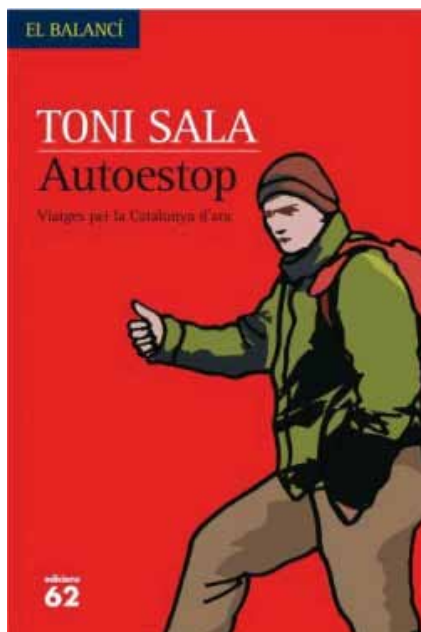
Una crònica que esdevé un **best-seller**

Després d'aquesta primera novel·la, Toni Sala torna al conte amb *Bones notícies* (Edicions 62, 2001), recull en què explora diversos aspectes de la vida en parella, però és amb un altre llibre publicat aquest mateix any, *Petita crònica d'un professor de secundària* (Edicions 62, 2001) que l'autor de Sant Feliu de Guíxols passarà a ser conegut per un públic més ampli. En un moment en què planaven una gran quantitat d'incerteses sobre el rumb que estava prenent l'ensenyament públic a Catalunya, especialment des de l'aplicació de la Reforma educativa i de la nova estructuració de les etapes d'escolarització —amb el naixement de l'ESO—, Toni Sala va tenir l'encert d'assajar un nou format, el de la crònica personal, aplicat a un món que coneixia professi-

descobreix és la buidor més absoluta i una existència completament mancada d'altres objectius que deixar-se endur, apàticament, per la pròpia inèrcia de la vida. En una mena de nihilisme inconscient, no intel·lectualitzat ni per un sol moment, el nostre jove antiheroi deambula sense rumb per un univers sordid i limitadíssim (una fàbrica abandonada de la perifèria, un bar de barri on els homes beuen conyac), i entre uns antagonistes tant o

deriva que prenia l'ensenyament a casa nostra no presagiava res de bo, i que ens duria al que en gran part tenim des de fa temps: una secundària desprestigiada, amb un fort component de conflictivitat, amb un grau d'exigència baixíssim i on les humanitats, per exemple, han anat quedant arraconades en favor d'un ensenyament pretesament més pràctic i, com es diu ara, competencial. També és cert que una gran part de l'èxit de la *Petita crònica d'un professor de secundària* és eminentment literari. Toni Sala esmola en aquest cas l'eina, la llengua, al servei sobretot d'uns diàlegs i d'unes descripcions de la vida diària d'un institut que són una autèntica delícia. I això potser s'ha dit poc, d'aquesta obra.

Arran de l'èxit que l'autor va tenir amb aquest format, Toni Sala va escriure d'altres llibres que s'hi poden relacionar, tot i que en la majoria s'endinsa en el contrast cultural entre el nostre món i la realitat africana. És el cas, per exemple, de *Goril·la blanc*. *Memòries d'en Floquet de Neu* (Edicions 62, 2003) en què l'autor es posa en la pell del famós goril·la albi i construeix una autobiografia a través de la qual ens explica la seva història des que uns caçadors van capturar-lo a les selves del riu Muni, a l'actual Guinea Equatorial, fins que va arribar al zoo de Barcelona. Després de residir una temporada a l'Àfrica per tal de viure de prop una realitat que vo-

nalment: el de les febleses de l'ensenyament secundari, vistes especialment des del punt de vista d'un professor de llengua catalana d'un institut públic.

El llibre va tenir un èxit esclatant —no exempt, és clar, d'una forta polèmica entre el propi professorat sobre el seu contingut— i fins encara ara el nom de Toni Sala és adduït quan es vol fer referència a algú que, en el seu moment inicial, ja va saber veure que la

lia retratar, Toni Sala va escriure *Un relat de la nova immigració africana* (Edicions 62, 2004) on narra les aventures d'un gambià a Catalunya, obra de la qual l'autor en va fer una versió per al públic juvenil amb el títol d'*Agi, un gambià a Catalunya* (Estrella Polar, 2013). També és fruit d'aquesta aproximació a la realitat africana la crònica *Quatre dies a l'Àfrica* (Edicions 62, 2005).

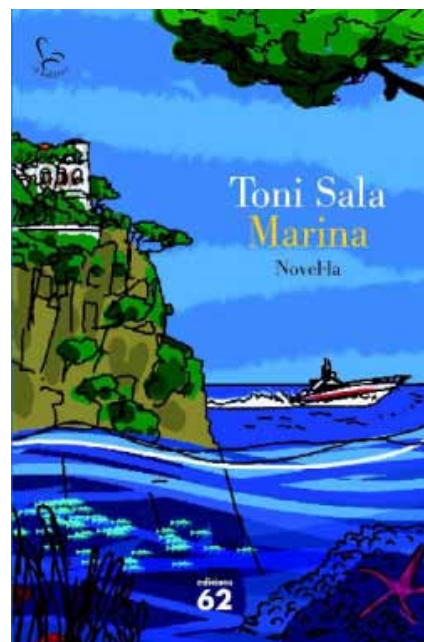
Podríem situar en aquesta mateixa línia d'observar la realitat i fer-ne una descripció personal llibres posteriors com *Comelade*, *Casasses*, *Perejaume* (Edicions 62, 2006), un retrat i un homenatge a aquests tres artistes i *Autoestop. Viatges per la Catalunya d'ara* (2007), on Sala construeix un retrat crític dels paisatges de la Catalunya contemporània en l'època de la bombolla immobiliària.

El retorn a la novel·la

Després de la incursió de l'escriptor empordanès en aquests formats més allunyats de la narrativa purament de ficció, no era estrany que Toni Sala tornés a la novel·la, i més si, tal com hem dit, *Pere Marín* marcava un punt d'inici especialment valorat pel propi autor. *Rodalies* (Edicions 62, 2004) serà, doncs, la nova baula de l'obra d'un autor que cada cop està més consolidat en el panorama literari català. La novel·la obtindrà el prestigiós premi Sant Joan Caixa Sabadell 2004 i el Premi Nacional de Literatura 2005 que concedeix la Generalitat de Catalunya.

La narració presenta la inquietant història d'un home d'uns quaranta anys que, de sobte, abandona el bar del qual és propietari i protagonitza una estranya fugida que el durà a rodar —amb una intenció no gaire clara— pels voltants d'un poble de costa. El lector retrobarà en aquesta novel·la una indagació, en aquest cas penso que més madura però també força desesperançada, sobre les insatisfaccions vitals que sovint ens acompanyen i sobre la falta de sentit que moltes vegades trobem a la vida. Aquest és el pensament que destil·la en un moment donat al protagonista: "Som gossos; tenim la mateixa propensió a trobar amo. Neixes un gos, ets un animal necessitat, és l'únic ensenyament que dus a sobre quan vens a parar a aquests planeta" (p. 70). En aquest context, la fugida és l'única alternativa: "Mentre pots fugir d'algú o d'alguna cosa, encara saps on anar", afirma en un altre passatge de la novel·la el narrador (p. 127).

Destaquen especialment les descripcions que Toni Sala ens ofereix d'un paisatge que coneix bé i que tant pot ser el dels pobles del Maresme on havia estat destinat com

a professor, com el dels entorns de Sant Feliu de Guíxols —i de tota la Vall d'Aro— que Toni Sala ens mostra com un exemple típic de la depredació insaciable de què ha estat objecte tot el litoral català. Aquest paisatge és, de fet, l'autèntic protagonista de la novel·la. En aquest sentit, l'autor empordanès ha manifestat en més d'una ocasió que com a escriptor se sent continuador d'una tradició literària, la catalana, en què el paisatgisme ha estat molt important, i cita sovint com a autors de referència Verdaguer, Víctor Català, Ruyra, Pla i Carner, entre d'altres.

En una línia semblant podríem situar *Marina* (Edicions 62, 2010) una altra novel·la que també narra una fugida. En aquest cas el protagonista, un professor que mostra temptacions suïcides, deixa la família i s'instal·la, tres dies abans de la revetlla de Sant Joan, en un apartament del seu germà a S'Agaró. Durant aquesta estada, intentarà vanament refer part de la seva història de joventut a través de l'incert retrobament amb l'Imma Carenar —el seu amor adolescent— i amb la relació amb la Gabri, una noia berlinesa que ha fet de monitora d'una hípica durant l'estiu i que és a punt de tornar al seu país. La narració presenta, com en altres obres de Sala, alguns passatges que contenen una forta càrrega de violència i que arrossegueu el lector cap a una història intrigant on afloren aspectes de la cara més fosca de l'existència humana.

Posar llum a la foscor

En una entrevista que li feia l'escriptor Matthew Tree per a revista *Esguard*, i davant de la reiterada qüestió de si l'autor de Sant Feliu de Guíxols tenia una tirada especial cap a les històries fosques i turbulentes, Toni Sala explicava que al contrari, que creu que la seva feina —i la de la tota la literatura, de fet— és justament posar llum, és a dir, corporeïtzar, convertir en un recinte més comprensible, tot allò que a la vida real és incomprensible, especialment la mort, però també l'amor. En una altra ocasió Sala, reprenent el que havia dit algun altre escriptor, confessava que és cert que no hi ha res de més avorrit que un escriptor, perquè en el fons sempre acaba parlant del mateix. En aquest sentit, sí que Toni Sala ha expressat sovint que per a ell la mort és un tema que no té altre remei que plantejar-se'l des de la creació literària i que és evident que és un element recurrent en tota la seva obra.

Penso que aquestes consideracions venen com l'anell al dit quan ens referim al nucli narratiu més sòlid, al meu entendre, de tota l'obra més recent de Toni Sala, i que està constituït per les dues històries aplegades a *Provisionalitat* (Empúries, 2012), especialment pel

que fa al relat que dona títol al llibre, i sobretot per les novel·les *Els nois* (L'Altra Editorial, 2014) i *Persecució* (L'Altra Editorial, 2019). A "Provisionalitat", per exemple, Sala enfronta el lector a l'angoixant situació que viu el protagonista en un hospital quan ha d'ingressar la seva mare per un desmai que acaba amb un diagnòstic de càncer. De fons, la narració també planteja el tema de la pederàstia i de fins a quin punt estem capacitats moralment per jutjar les conductes dels altres. La consciència i la moral són dues aproximacions a la crua realitat que prenen una gran importància en l'obra de Toni Sala. A propòsit d'aquest relat, Vicenç Pagès Jordà feia les següents consideracions sobre l'autor: "Corren temps confusos per a la literatura. L'únic criteri indiscutible són les xifres de venda, on sembla que el sintagma "interès humà" ha substituït adjectius més exactes com "cursi" o "xaró". Un malentès recorre Europa: la ficció té com a missió ensucrar sense maldecaps l'oci dels lectors mandrosos. Per contra, Toni Sala sembla haver assumit que, com deia Kafka, l'objectiu d'un llibre és donar un cop de puny al crani del lector. En el benentès que no tots els cops de puny són recomanables, sinó només els que ens arriben embolicats amb el guant de la qualitat. Toni Sala s'ha especialitzat en la domesticació de dimonis. En comptes d'evadir-se cap a terrenys amables, opta per enfrontar-se al mal de cara, no sé si per transcendir-lo o per desactivar-lo. Tant és. El resultat està a la vista. Dels seus llibres en sortim dolorosament agraïts, ja que ens ensenyen una part de nosaltres mateixos: aquella part que a vegades preferiríem amagar".

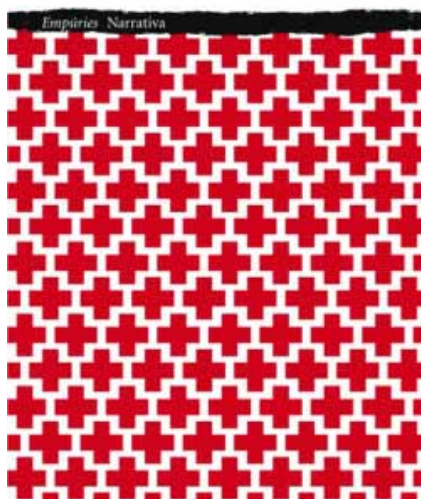
Un accident mortal i un crim

Consideracions molt semblants podríem aplicar a la novel·la *Els nois*, on a partir de l'accident mortal que pateixen dos germans joves a Vidreres el gener de 2013, Toni Sala ens proposa, a través de la visió dels fets que donen quatre personatges diferents — un anodí empleat de banca, un transportista sense escrúpols, la xicota d'un dels morts i un jove artista fracassat—, una profunda reflexió sobre la mort i el sentit d'una existència sovint anodina i rutinària en el marc d'una societat en crisi fruit de l'esclat de la bombolla immobiliària que ha arrasat el país. I, com sempre, Sala ens la fa arribar a través d'un llenguatge molt cuidat, elaboradíssim i sovint ple d'imatges que tenen un gran poder suggeridor.

Narcís Comadira feia èmfasi precisament en aquest aspecte en el seu comentari de la novel·la: "Per mi, la novel·la és una qüestió de la llengua, més que no pas d'una història. M'interessen els escriptors que construeixen un arte-

Toni Sala
Provisionalitat

facte lingüístic significatiu més que no pas expliquen una història. I que provoquen una commoció en l'ànima del lector. La recent lectura d'*Els nois*, de Toni Sala, m'ha confirmat que això que jo crec que és la literatura encara és possible i que no solament és possible sinó que, a vegades, com en aquest cas, es manifesta amb una plenitud corprendora. Crec que aquesta novel·la és una obra mestra del fet de prioritzar aquest estrany edifici verbal que, en créixer, defineix; que, quan precisa, emociona; que, en aquest batec global de la llengua, explica i narra" (ARA, 3-5-2014). *Els nois* va obtenir el Premi de la Crítica de narrativa catalana 2015 i es va traduir a l'anglès a l'editorial nord-americana Two Lines Press.

Persecució representa, al meu parer, la consolidació d'aquesta manera d'entendre la literatura per part de Toni Sala. L'inici de la novel·la és d'aquells que es recorden per sempre més: "Vaig sortir un any amb un home, fins que vaig saber que havia matat la seva dona. Va dir-m'ho ell mateix. Feia deu anys, amb un ganivet, i havia passat per la presó. No vaig poder escoltar-lo més. El vaig acompanyar fins a la porta, li vaig donar la jaqueta i ell va obrir i va marxar" (p. 9). Aquest paràgraf introductori, que en la vida real podria ser un final, és el motor que engega una magnífica novel·la en què la protagonista es veu arrossegada a una persecució que, més que d'una persona en concret, ho és de l'intent de trobar una possible explicació a l'existència del mal. Toni Sala ho explicava en una entrevista a Xevi Sala en aquests termes: "Aquest llibre és com un catàleg de maldats. El que intento és reflexionar. No, *reflexionar* tampoc és la paraula, preocupar-me sobre la capacitat que tenim de mirar el mal. D'altra banda, em sembla que és una qüestió molt del moment. La nostra exposició al mal és molt gran i tots ens plantegem d'alguna manera si hi volem o hi podem tenir tracte" (EIPuntAvui, 15-9-2020).

Formen part dels fils d'aquesta novel·la elements que els lectors habituals de Toni Sala ja reconeixen d'altres obres: la dificultat en la relació entre pares i fills i entre les parelles, la presència de la immigració i el racisme, les magnífiques descripcions de paisatges molt precisos i la contextualització de la trama en una realitat que per a Sala sempre és indefugible, i que en aquest cas es concreta en l'eufòria independentista que Catalunya va viure l'estiu de 2017, abans que tingués lloc el referèndum d'autodeterminació, i en l'atemptat terrorista a la Rambla de Barcelona de l'agost d'aquell mateix any. És destacable, un cop més, el domini de la llengua que Toni Sala demostra, especialment en aquesta obra

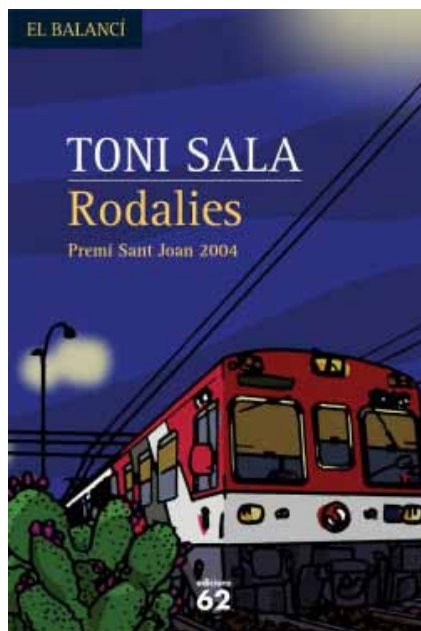
en la construcció d'un llenguatge col·loquial viu i creïble que l'autor posa en boca dels personatges més extremats de la història, la parella d'expresidaris i cocaïnòmans que formen l'Andrés i el Mercury, dues autèntiques creacions literàries. Aquesta novel·la, la darrera publicada fins ara per l'autor, i la més extensa, va obtenir el XLIX Premi Joan Creixells de narrativa, que concedeix l'Ateneu Barcelonès, i també es va traduir a l'anglès. A darrera hora, però, els editors nord-americans van decidir no publicar-la per les possibles crítiques que, en el context del *Black Lives Matter*, poguessin provocar l'episodi en què Sulaiman, un immigrant negre, és assassinat a mans dels esmentats Andrés i Mercury. A la mateixa entrevista que hem esmentat, Toni Sala interpreta aquest fet així: "Això m'ha deixat molt sorprès, en el fons és censura i va en contra del que la novel·la defensa, al

mal l'hem de mirar de cara. En qualsevol cas, és un exemple d'un moralisme mal entès, que acaba sent contraproduent".

Retorn a la família

Tal com dèiem a l'inici de l'article, l'última obra publicada per Toni Sala és *Una família* (L'Altra Editorial, 2021), la seva primera incursió explícita en el camp del memorialisme. Estructurada en tres grans capítols, Sala ens presenta els seus orígens familiars a través del record de tres figures cabdals: el pare, l'avi matern i la mare. Emmarquen aquests tres blocs una breu introducció confegida a partir del record d'una anècdota infantil ("Excursió") i un epíleg dedicat l'àvia Lola, a prop de complir els cent anys en el moment de redactar-lo ("Retrat"). En el primer d'aquests dos textos Toni Sala fa la declaració d'intencions següent: "Vull parlar dels meus pares i del meu avi matern. Vull parlar d'experiències passades pel temps. La intenció d'escriure sobre casa meua m'ha perseguit molts anys i tot just avui m'hi veig amb cor. Fins ara em feia por que els meus braços no suportessin aquest cos" (p. 10).

La narració, per tant, parteix d'un cert dolor, perquè moltes de les experiències que s'hi explicaran no són pas felices ni lluminoses. La difícil relació amb els pares, la falta d'intimitat que comportava per a un nen o adolescent haver de viure en un hotel, el progressiu distanciament de l'autor amb la família a causa de la seva instal·lació a Girona per estudiar, el retrobament anual amb la rutina de l'estiu, en què l'autor s'incorporava a les feines de l'hotel i de l'hípica, el poder omnipotent de l'avi Isern, la greu malaltia i la mort prematura del pare, la llarga agonia a l'hospital de la mare..., tots aquests elements són magistralment reviscuts per un escriptor que, com sempre, no té la simple intenció de narrar uns fets i prou,

sinó que pretén encarar-se ell mateix— i implicar-hi el lector, òbviament—, amb una història personal que necessita explicar-se per cicatritzar ferides que en algun cas han estat molt profundes. El marc geogràfic i històric que es trobarà el lector és el de l'inici de l'arribada del turisme que es produeix a partir dels anys 60 a Catalunya —i que a partir dels anys 80 esdevé més massiu—, centrat en aquest cas a la Vall d'Aro, i especialment a Sant Feliu de Guíxols i Platja d'Aro, on la família de Toni Sala tenia un hotel i una hípica.

Hi ha, doncs, una intenció per part de l'autor de fer viure els morts que per a ell han estat importants, en una acció que, gràcies de nou a la literatura, ens permet sentir-nos una anella d'una cadena que ens uneix als que ens han precedit i als que ens seguiran. En una entrevista concedida a Jordi Nopca, Toni Sala ho explicitava així: "Quan se't moren els pares, al davant hi tens un desert. El meu pare va morir als 48 anys, i jo en tenia 22. Ara en tinc 52. Els primers anys de perdre'l em trobava en una terra ignota, un paisatge que no tenia amb qui confrontar íntimament. La teva unió amb la sang és molt forta. Hi ha una altra cosa que em sembla important: el que és normal és estar mort, no viu, el nostre trànsit per aquest món és breu. Aquest moment que som aquí, val la pena ser conscient dels avantpassats i també ser capaç de passar el relleu" ("Lluitar contra els pares és lluitar contra tu mateix", ARA, 22-5-2021).

Com sempre, a *Una família* abunden les descripcions, tant de personatges com de paisatges. Del seu pare Toni Sala en diu això: "El meu pare tenia molt present el sexe, però era impossible parlar-ne. El sexe vivia amagat a casa sota el pes de la vergonya catòlica" (p. 36). I més endavant afegeix: "No era un pare absent, però qui manava, qui prenia les decisions immediates era sempre la mare [...] no era un pare rigorós, ni encara menys incompreensible. Hi havia uns mínims que havies de complir i amb això n'hi havia prou, que és tal com penso que ha de ser l'educació. Poques vegades els fills travessàvem aquesta ratlla, no pas per por sinó per sentit comú" (p. 61). Entre les descripcions més literàries destaca per sobre de totes la que l'autor fa de Lluís Serra, el soci de l'avi, un passatge sens dubte digne del millor Pla. Entre les més iròniques, la que Sala dedica al que ell anomena un "fanga autèntic", el prototip de turista barceloní que l'autor havia vist tan sovint a l'hípica.

L'avi matern, el motor dels negocis familiars, ex-desertor de la guerra civil, ens és presentat com un home d'origen humil i, potser per això, obsessionat pels diners: "No crec que hagués llegit mai cap llibre, però respectava els "intel·lectuals". No tenia el pòsit tèrbol que acaba fent-se al fons dels llegits. Era volgutament i explícitament didàctic, era un home d'acció, el revers del meu pare" (p. 83). De la mare, casada als vint anys, Toni Sala en remarca el distanciament afectiu que sempre va presidir la seva relació: "No parlàvem de les nostres vides. No ens explicàvem res, fèiem ser-

vir monosíl·labs i sobreentesos, les paraules només sortien com illots en un silenci orgànic i pur, com si qualsevol distracció d'aquell mar de tristesa, d'aquell únic pas navegable entre els dos, hagués de torna hipòcrita la conversa" (p. 193). I més endavant afegeix: "La dificultat que encara tinc per mirar als ulls ve d'aquí, de la impossibilitat de mirar-nos als ulls la meua mare i jo" (p. 194). Ja ho dèiem més amunt: ferides que un dia o altra han de cicatritzar. Un llibre, com tots els de Toni Sala, molt recomanable.

